

Nurnisa Erismiş – “Bank Ottoman”: İki Dilde, Üç Coğrafyada, Tek Bir Yüzleşme

Posted on 12/05/2026

1. Giriş: Dile Dolanan Nağme

Bazı şarkılar ilk dinleyişte kendini ele vermez. Sözlerini anlamasanız bile sesinde, ritminde, tekrar eden ezgisinde açıklanması zor bir ağırlık vardır. Ne ulusal kanalların müzik programlarında çalarlar, ne de popüler listelerin zirvesinde yer bulurlar. Eski ve hışırtılı bir kayıttan yükselirler belki; ama bir kez zihninize takıldılar mı peşinizi kolay kolay bırakmazlar.

“Bank Ottoman” benim için böyle bir şarkı oldu. Önce Ermenice dinledim, sonra Yunanca. Her iki dilde de aynı melodi başka bir kapı açtı. Birinde kendi tarihinin içinden konuşan bir acı vardı; diğerinde başka bir halkın sesinde yeniden yankılanan bir sürgün ve direnç duygusu. Şarkı, bir noktadan sonra yalnızca müzik olmaktan çıktı; beni 1896 İstanbul’una, Galata’daki Osmanlı Bankası’na, Hamidiye katliamlarının gölgesine ve bugünün Türkiye’inde hâlâ tamamlanmamış yüzleşmelere kadar götürdü.

Bu yazı, işte o şarkının peşinde çıktığım yolculuğun hikâyesidir. Bir yanıyla kişisel bir merak, diğer yanıyla tarihsel ve siyasal bir kazı denemesi. “Bank Ottoman”ı dinlerken yalnızca bir devrimci şarkının melodisini değil, bir halkın hafızasını, bir eylemin ardındaki çaresizliği, sonrasında gelen büyük acıyı ve Türkiye’de sol, devrimci mücadele ve Ermeni tarihi söz konusu olduğunda hâlâ süren sessizlikleri de duymaya başladım.

2. Sesin Ardındaki Hikâye: 1896 Osmanlı Bankası Eylemi

1896 yılının İstanbul'una varmak için, önce biraz daha doğuya, imparatorluğun Ermeni vilayetlerine bakmak gerekir. "Bank Ottoman" şarkısının ardındaki hikâye, Galata'daki bir banka binasında değil, birkaç yıl öncesinden itibaren Ermeni toplumunun üzerine çöken büyük bir korku, güvensizlik ve çaresizlik atmosferinde başlar. 1894'te Sason'da ilk büyük kırılmasını yaşayan ve 1895-1896'da Van'dan Trabzon'a, Maraş'tan başka merkezlere uzanan katliam dalgası, II. Abdülhamid rejiminin Ermeni reform taleplerine verdiği en acımasız yanıtlardan biri oldu. Köyler yakıldı, on binlerce insan öldürüldü, çok daha fazlası evsiz, yoksul ve güvencesiz bırakıldı. Avrupa başkentlerinde bu vahşet karşısında kınama mesajları yayımlandı; fakat Ermenileri koruyacak etkili ve bağlayıcı bir adım gelmedi. Ermeni siyasal örgütleri için artık yolun sonu görünüyordu: Ne Osmanlı sarayında adalet umudu kalmıştı, ne de Avrupa'nın sözüne güvenilebilirdi. Böyle bir atmosferde reform artık soyut bir siyasal talep değil, doğrudan doğruya hayatta kalma meselesi haline gelmişti. İşte bu çaresizlik ikliminde, bir avuç devrimci, meseleyi dünyanın gündemine sokmanın başka bir yolunu aramaya başladı. Ve gözler, İstanbul'un Galata semtinde, Osmanlı maliyesi ile Avrupa sermayesinin kesiştiği o görkemli binaya çevrildi: Osmanlı Bankası.

Osmanlı Bankası sıradan bir banka değildi. İlk olarak 1856'da İngiliz sermayesiyle kurulmuş, 1863'te İngiliz ve Fransız ortaklığıyla Bank-ı Osmanî-i Şahane'ye dönüşerek imparatorluğun merkez bankası işlevini üstlenmişti. Bu nedenle Galata'daki o görkemli bina, yalnızca Osmanlı maliyesinin değil, Avrupa sermayesinin de kalbinin attığı yerlerden biriydi. Osmanlı devleti burada borçlanıyor, Avrupa sermayesi burada kâr ediyor, iki tarafın çıkarları aynı finansal düzende birbirine bağlıyordu. Tam da bu yüzden Ermeni devrimcilerin seçimi rastgele değildi. 1878 Berlin Antlaşması'ndan beri Ermeni reformlarını diplomatik cümlelerle geçiştiren Avrupa devletleri, kendi vatandaşlarının ve sermayesinin güvenliği söz konusu olduğunda çok daha hızlı harekete geçiyordu. Ermeni devrimciler bunu biliyordu. Yıllardır sonuçsuz kalan reform taleplerini bu kez Avrupa'nın para kasasının tam içine taşımaya karar verdiler. Mesele artık ne Saray'ın merhametine ne de elçiliklerin nezaketine

bırakılabilirdi; doğrudan Avrupa'nın çıkar hanesine yazılmalıydı.

26 Ağustos 1896 günü, öğleye doğru, Galata'nın dar sokaklarında sıradan bir iş günü akarken Osmanlı Bankası'nın kapısından içeri giren bir grup hamal, birkaç dakika içinde imparatorluğun başkentini uluslararası bir krizin merkezine çevirecekti. Omuzlarındaki çuvallarda mal değil, tabancalar, el bombaları ve dinamitler vardı. Papken Suni, Armen Garo ve arkadaşlarından oluşan, kaynaklarda sayısı değişmekle birlikte yaklaşık otuz kişilik bu Taşnaksutyun fedai grubu, bankaya para soymak için değil, Avrupa'nın büyük güçlerine doğrudan bir mesaj vermek için girmişti. İçerideki banka çalışanları ve müşteriler, yaklaşık 140 kişi, rehin durumuna düşerken dışarıda Osmanlı kuvvetleri hızla binayı kuşattı. İlk çatışma anlarında Papken Suni'nin ölmesi, eylemin daha başında ağır bir darbe oldu; fakat Armen Garo liderliği devraldı. İçeride devrimciler Avrupa elçiliklerine hitaben reform taleplerini duyurmaya çalışırken, dışarıda Galata'nın sokakları askerler, meraklı kalabalıklar ve yaklaşan felaketin uğultusuyla doluyordu. Yıllardır diplomatik masalarda sümenaltı edilen Ermeni Meselesi, şimdi rehineler, bombalar ve elçiliklere ulaşması beklenen mesajlarla dünyanın gündemine zorla sokuluyordu.

O karanlık perde, İstanbul'un Ermeni mahallelerinde açıldı. Bankanın içindeki kriz diplomatik yollarla çözülürken, sokaklarda çok daha kanlı ve denetimsiz görünen, ama hiç de kendiliğinden sayılamayacak bir şiddet başladı. Banka baskınının haberi yayılır yayılmaz, özellikle taşradan İstanbul'a gelmiş yoksul Müslüman emekçiler, hamallar, esnaf çevreleri ve bazı medrese öğrencilerinin de karıştığı kalabalıklar içinde büyük bir öfke dalgası kabardı. Galata'dan Hasköy'e, Kumkapı'dan Samatya'ya kadar Ermeni dükkânları, evleri, işyerleri ve bedenleri hedef alındı. Öfke, bankayı basan devrimcilere değil, çoğu bu eylemle hiçbir ilgisi olmayan sıradan Ermenilere yöneldi: hamallara, esnafa, işçilere, yoldan geçenlere, evlerine kapanmış ailelere. Devleti yönetenlerin göz yummasıyla harekete geçen silahlı gruplar ve kalabalıklar, yaklaşık iki gün boyunca bu mahallelere saldırdı. Kaynaklara göre değişmekle birlikte, İstanbul'da birkaç binden 6.000'e kadar çıkan sayıda Ermeni öldürüldü. İşte Bank Ottoman olayının trajik düğümü burada ortaya çıkar: Eylemciler

Avrupa'nın güvencesiyle İstanbul'dan çıkarılırken, bedel geride kalan savunmasız halka ödetildi. Bu, yalnızca bir pogrom değildi; aynı zamanda yer değiştirmiş bir cezaydı. Devletin ve kalabalıkların öfkesi, silahlı fedailere ulaşamayınca, Ermeni toplumunun en görünür, en kırılabilir, en savunmasız kesimlerine yöneldi. Bankanın içinde Avrupa'nın dikkatini çekmek isteyen bir avuç devrimci vardı; bankanın dışında ise, çok geçmeden, bu dikkatin bedelini kendi canıyla ödeyecek savunmasız bir halk. İşte "Bank Ottoman" şarkısının içinde taşıdığı o derin hüznün, melodiyi bir zafer marşı olmaktan çıkarıp bir ağıda dönüştüren şeyin kaynağında bu pogrom yatar. Şarkı yalnızca meydan okumayı değil, o meydan okumanın ardından gelen büyük acıyı ve yenilgiyi de taşır.

3. Müzikal Bir Çatal: Ermenice ve Yunanca Deneyimi

Bank Ottoman'ın ardındaki bu tarihi öğrendikten sonra, şarkı artık kulağımda yalnızca bir devrimci ezgi olarak kalmadı. Melodinin içinde birden fazla ses duymaya başladım: bankanın içindeki meydan okumayı, İstanbul sokaklarında cezalandırılan savunmasız insanları, Avrupa'ya duyulan öfkeyi ve yenilgiye rağmen susmayan bir hafızayı. Belki de bu yüzden şarkı bende yalnızca "ne anlatıyor?" sorusunu değil, "hangi dilde nasıl duyuluyor?" sorusunu da uyandırdı. Önce Ermenicesine, sonra Yunancasına dönüp durmam biraz da bundandı.

Ermenice dinlediğimde şarkı, hafızanın kendi evinden konuşuyor gibiydi. Sözlerin tamamını ilk anda anlamasam bile, sesin taşıdığı ağırlık kendini duyuruyordu. Bazı dillerde acı, kelimelerin anlamından önce sesin dokusunda hissedilir. Bank Ottoman'ın Ermenice hali de bende böyle bir iz bıraktı: hem yaralı, hem meydan okuyan; hem ağıt gibi içe çöken, hem de bir halkın susmayı reddeden hafızasını taşıyan bir ezgi.

Vasilis Papakonstantinou'dan dinlediğim Yunanca versiyonda ise aynı melodi başka bir kapı açtı. Bu kez şarkı, Ermeni hafızasının içinden çıkıp komşu bir halkın sesinde yeniden yankılanıyor gibiydi. Yunanca, melodinin acısını hafifletmiyor; aksine ona başka bir tarihsel

titreşim katıyordu. Çünkü bu ses, yalnızca başka bir dilin sesi değildi; Anadolu Rumlarının, Pontus'un, sürgünün, mübadelenin ve soykırım kaderini paylaşmış başka bir halkın hafızasına da değiyordu. Aynı melodi, komşu bir dilde yeniden yankılanırken, Ermeni acısı ile Rum/Pontus hafızası arasında görünmez bir köprü kuruyordu.

İki dilde de değişmeyen şey, melodinin taşıdığı o tuhaf gerilimdi: bir yanda isyan, diğer yanda yas; bir yanda meydan okuma, diğer yanda büyük bir kaybın gölgesi. Bu yüzden Bank Ottoman'ı dinlerken yalnızca bir şarkının başka dillerdeki yolculuğunu değil, Anadolu'nun farklı halklarının birbirine değen, bazen birbirini tamamlayan, bazen de birbirinin sessizliğinde kaybolan hafızalarını da düşünmeye başladım.

4. Türkiye Solunun Hafıza Sorunu

Şarkıyı dinlerken aklıma yalnızca 1896'nın İstanbul'u gelmedi; Türkiye'de devrimci şiddetin nasıl hatırlandığı, hangi eylemlerin "fedakârlık", hangilerinin "terör", hangilerinin "komitacılık" diye adlandırıldığı sorusu da zihnime takıldı. Bank Ottoman'ın anlattığı olay, yöntemi ve hedeflediği politik etki bakımından, Türkiye solunun kendi tarihindeki pek çok silahlı eylemle karşılaştırılabilir bir doğaya sahipti. Ancak Türkiye devrimci solu, kendi tarihindeki eylemleri çoğu zaman "silahlı propaganda", "öncü irade", "devrimci fedakârlık" ya da "politik cesaret" kavramlarıyla tartışırken, aynı toprakların daha eski Ermeni devrimci eylemlerini çoğunlukla resmi tarihin "komitacı" perdesinin arkasında bıraktı. Bu bölümde tam da bu seçici bakışın izini sürmeye çalışacağım. Çünkü bir şarkının peşinden gitmek, yalnızca tarihin değil, bugünün siyasi hafızasının da kazısını yapmayı gerektiriyor.

Burada tartışmak istediğim mesele, Türkiye solunun neden Türkçü kaldığına dair geniş ve başlı başına bir literatürü yeniden özetlemek değil. Daha dar bir soru soruyorum: Türkiye solu kendi devrimci şiddetini tarihsel bağlamıyla tartışırken, Bank Ottoman gibi Ermeni devrimci eylemlerini neden aynı kavramsal merakla okumadı? Bu soruyu sorarken, geçmiş

kuşakları kolayca “neden bilmiyordunuz?” diye suçlamak istemem. Ağır sansür, kaynaklara erişimsizlik, Ermeni meselesinin kriminalize edilmesi ve resmi tarih dilinin sol çevrelerin düşünsel dünyasına da sızması elbette hesaba katılmalıdır. Fakat tam da bu nedenle, bugün Bank Ottoman’a yeniden bakmak, yalnızca Ermeni devrimci hafızasını değil, Türkiye solunun kendi hafıza sınırlarını da düşünmek anlamına gelir.

Bu topraklarda silahlı mücadele, devrimci şiddet, fedakârlık ve öncü eylem üzerine çok şey yazıldı. Kızıldere’den Nurhak’a, 1970’lerin devrimci hareketlerinden zindan direnişlerine kadar birçok olay, Türkiye solunun kolektif hafızasında yalnızca tarihsel birer olay değil, aynı zamanda ahlaki ve politik simgeler olarak yer etti. O eylemler anlatılırken çoğu zaman arkalarındaki koşullar, yenilgi duygusu, ideolojik arayışlar, devlet şiddeti ve devrimci öznenin tarihe müdahale etme arzusu birlikte tartışıldı. Yani Türkiye solu, kendi geçmişindeki silahlı eylemleri çoğu zaman yalnızca “şiddet” olarak değil, tarihsel bağlamı olan politik müdahaleler olarak okumaya çalıştı.

Fakat aynı kavramsal dikkat, Osmanlı’nın son dönemindeki Ermeni devrimci hareketleri söz konusu olduğunda çoğu zaman gösterilmedi. Paramaz, Papken Suni, Armen Garo, Hınçak ve Taşnak fedaileri, bu coğrafyanın devrimci tarihinin doğal parçaları olarak değil, uzun süre ya yalnızca “Ermeni tarihi”nin içine hapsedilmiş figürler olarak kaldılar ya da resmi tarih dilinin “komitacı” perdesinin arkasından görüldüler. Oysa aynı topraklarda, aynı imparatorluğun baskıcı yapısı içinde, adalet, güvenlik, reform ve siyasal temsil talebiyle ortaya çıkan bu hareketleri Türkiye’nin devrimci geçmişinden bütünüyle ayrı düşünmek, hafızayı Türk ve Müslüman merkezli bir çerçeveye hapsetmek anlamına gelir.

Buradaki mesele, Bank Ottoman eylemini romantik bir kahramanlık destanına dönüştürmek değildir. Tam tersine, eylemin ardından İstanbul’da sıradan Ermenilere ödetilen korkunç bedeli görmeden kurulacak her anlatı eksik kalır. Ama aynı şekilde, bu eylemi yalnızca “banka baskını” ya da “komitacı şiddeti” olarak görmek de resmi tarihin bıraktığı dili devralmak olur. Türkiye solu kendi silahlı mücadele tarihini değerlendirirken nasıl bağlam,

amaç, özne, fedakârlık ve politik çıkmaz kavramlarını kullanıyorsa, Ermeni devrimci hareketlerini de aynı tarihsel ve ahlaki ciddiyetle ele almalıdır.

Belki de Türkiye solunun hafıza sorunu tam burada başlıyor. Kendi şehitlerini, kendi fedailerini, kendi yenilgilerini ve kendi kahramanlık anlatılarını kurarken, bu toprakların daha eski Ermeni devrimci mirasını yeterince sahiplenemedi. Böylece devrimci tarih, farkında olunmadan, çoğu kez Cumhuriyet dönemiyle başlayan, Türkçe konuşan, Müslüman ya da sonradan Kürt politik hafızasıyla genişleyen, ama Ermeni sosyalist ve fedai geçmişini dışarıda bırakan eksik bir soy kütüğüne dönüştü.

Bu yüzden Bank Ottoman şarkısı yalnızca 1896'yı hatırlatmıyor. Aynı zamanda şu soruyu da bugüne taşıyor: Türkiye'de devrimci hafıza gerçekten enternasyonalist olacaksa, neden Paramaz'ın, Papken Suni'nin, Armen Garo'nun ve adı unutulmuş Ermeni devrimcilerin sesi bu hafızanın merkezinde değil?

5. Mahir Çayan'dan Kaypakkaya'ya: Devrimci Şiddetin Seçici Meşruiyeti

Bank Ottoman ile Mahir Çayan çizgisini ya da Kaypakkaya'nın devrimci mirasını birbirine eşitlemek doğru olmaz. Aralarında dönem, hedef, örgütsel yapı, ideolojik bağlam ve tarihsel sonuç bakımından ciddi farklar vardır. Fakat bu farklar, onları hiç karşılaştırmaz hale de getirmez. Çünkü her iki durumda da silahlı eylem yalnızca askeri bir hamle olarak değil, politik anlam üreten, görünürlük sağlayan ve mevcut düzenin sessizliğini kırmayı amaçlayan sembolik bir müdahale olarak düşünülür.

Mahir Çayan'ın "silahlı propaganda" kavramı, devrimci şiddetin yalnızca askeri değil, aynı zamanda sembolik ve politik bir müdahale olduğunu savunur. Bu anlayışa göre eylem, devletin yenilmezlik görüntüsünü çatlatmayı, pasifleştirilmiş kitlelere bir direniş imkânı bulunduğunu göstermeyi ve siyasetin tıkandığı yerde zorla bir görünürlük alanı açmayı

hedefler. Bank Ottoman eylemi de bambaşka bir tarihsel bağlamda, benzer bir sembolik mantıkla hareket etmişti: Amaç, Avrupa'nın görmezden geldiği Ermeni Meselesi'ni, onların mali çıkarlarının tam ortasına taşıyarak diplomatik körlüğü kırmaktı. Burada yönlemsel bir akrabalıktan söz edilebilir. Her iki örnekte de silahlı eylem, kendisinden daha büyük bir politik mesaj üretmek için sahneye konur. Amaç yalnızca fiziksel bir hedefi ele geçirmek ya da vurmak değildir; amaç, görünmeyeni görünür kılmak, duyulmayı duyurmak, bastırılan bir meseleyi zorla siyasetin merkezine taşımaktır.

Fakat bu benzerlik, iki eylemi eşitlemek anlamına gelmez. Nasıl ki Mahir Çayan çizgisi ancak kendi dönemi, devlet şiddeti, devrimci strateji arayışları ve Kızıldere'ye uzanan trajik sonla birlikte tartışılabilirse, Bank Ottoman da Hamidiye katliamları, reformların boşa çıkarılması, Avrupa'nın ikiyüzlü diplomasisi ve ardından gelen İstanbul pogromunun gölgesiyle birlikte değerlendirilmelidir. Buradaki asıl mesele, devrimci şiddeti romantikleştirmeden ama onu resmi tarihin kriminalleştirici diline de teslim etmeden, her eylemi kendi tarihsel bağlamı ve sonuçları içinde düşünmektir.

Tam da bu noktada seçici meşruiyet meselesi ortaya çıkar. Türkiye solu, Mahir Çayan'ın eylemlerini, Kızıldere'ye uzanan çizgiyi ya da 1970'lerin silahlı devrimci pratiğini tartışırken, onları çoğu zaman sadece "şiddet" olarak değil, dönemin baskı koşulları, devletin zor aygıtı, devrimci öznenin çıkmazı ve politik görünürlük arayışı içinde anlamaya çalıştı. Aynı şekilde Kaypakkaya çizgisi de yalnızca silahlı mücadeleyle değil, Kemalizm eleştirisi, ulusal sorun konusundaki kopuşu ve Türkiye solunun sınırlarını zorlayan radikal sorgulamalarıyla hatırlandı. Yani Türkiye solu, kendi tarihindeki devrimci şiddeti değerlendirirken genellikle bağlam kurdu, amaç tartıştı, özneye baktı, fedakârlık ve yenilgi dilini devreye soktu.

Fakat aynı kavramsal dikkat, Osmanlı'nın son dönemindeki Ermeni devrimci hareketleri söz konusu olduğunda çoğu zaman gösterilmedi. Bank Ottoman eylemi de kendi döneminin çaresizliği, Hamidiye katliamları, reform taleplerinin boşa çıkarılması, devlet şiddeti, Avrupa'nın ikiyüzlü diplomasisi ve politik görünürlük arayışı içinde düşünülmesi gereken bir

eylendi. Ama çoğu zaman bu bağlamla değil, resmi tarihin miras bıraktığı “komitacı” diliyle hatırlandı. Oysa Bank Ottoman’ı anlamaya çalışmak, onu kutsamak anlamına gelmez. Tıpkı Mahir Çayan çizgisini anlamaya çalışmanın her eylemi onaylamak anlamına gelmemesi gibi.

Burada Türkiye solunun kendi soy kütüğünü nasıl kurduğu meselesi belirleyici hale gelir. Cumhuriyet dönemi devrimci hareketleri, özellikle 1968 sonrası kuşak, kendi kahramanlarını, yenilgilerini, şehitlerini ve teorik metinlerini büyük bir hafıza emeğiyle taşıdı. Buna karşılık Paramaz, Papken Suni, Armen Garo, Hınçak ve Taşnak fedaileri, bu toprakların devrimci tarihinin öncülleri olarak geniş sol hafızaya aynı ölçüde giremedi. Paramaz bugün Türkiye solunda kimi yüzleşmeciler çevreler tarafından hatırlanıyor olabilir; fakat bu hatırlama hâlâ istisnadır, kural değil. Türkiye solunun geniş hafızası, Ermeni sosyalistlerini ve fedailerini kendi kurucu geçmişinin doğal parçaları olarak görme noktasına henüz gelmiş değildir.

Bu eksiklik yalnızca bilgi eksikliği değildir; aynı zamanda politik hafızanın sınırlarıyla ilgilidir. Türkiye solunun önemli bir kısmı, Ermeni devrimci hareketini kendi tarihinin öncülü olarak düşünmek yerine, onu ya “Ermeni tarihi”nin içine kapattı ya da resmi tarih dilinin bıraktığı şüpheyi yaklaştı. Böylece devrimci tarih, farkında olunmadan Türkçe konuşan, Müslüman kökenli ya da daha sonra Kürt politik hafızasıyla genişleyen bir çerçeveye sıkıştı. Oysa bu coğrafyada sosyalist, devrimci ve fedai hafıza Cumhuriyet’le başlamadı. Osmanlı’nın son döneminde Ermeni sosyalistleri, Hınçaklar, Taşnak fedaileri, işçi örgütlenmeleri ve politik eylemleriyle zaten bu tarihin içindeydiler.

Bu yüzden mesele, “Bank Ottoman da Mahir Çayan çizgisinin aynısıdır” demek değildir. Mesele, Türkiye solunun kendi devrimci şiddetini tarihsel bağlamıyla anlamaya çalışırken, Ermeni devrimci şiddetini çoğu zaman aynı tarihsel ve ahlaki ciddiyetle okumamış olmasıdır. Bir eylem Türkçe sol hafızanın içinden geldiğinde “fedakârlık”, “öncü irade”, “silahlı propaganda” ya da “devrimci cesaret” kavramlarıyla tartışılıyor; Ermeni devrimci tarihinden geldiğinde ise çoğu zaman “komitacılık” gölgesinde bırakılıyorsa, burada yalnızca

unutkanlık değil, seçici bir meşruiyet rejimi vardır.

Bank Ottoman'ın Türkiye solu için rahatsız edici yanı da buradadır. Çünkü bu olay, bize yalnızca 1896'daki Ermeni devrimcileri değil, Türkiye solunun kendi devrimci hafızasını hangi adlarla, hangi suskunluklarla ve hangi dışarıda bırakmalarla kurduğunu da gösterir. Eğer devrimci şiddet tarihsel bağlamıyla tartışılacaksa, bu bağlam yalnızca Mahirler, Denizler, İbrahimler için değil; Paramazlar, Papken Suniler ve Armen Garolar için de kurulmalıdır. Ancak o zaman bu toprakların devrimci hafızası gerçekten enternasyonalist bir hafıza olmaya yaklaşabilir.

6. PKK, Ermeni Hafızası ve Stratejik Sessizlik

Buraya kadar Türkiye solunun ana akım damarlarına baktık. Fakat tablonun en karmaşık parçası, Kürt hareketinin Ermeni hafızasıyla kurduğu ilişkide ortaya çıkar. Kürt hareketi, Ermeni Meselesi söz konusu olduğunda, Türkiye solunun pek çok damarından farklı bir yerde durur. Ermeni Soykırımı'nı tanıma, 1915'le yüzleşme ve Ermeni halkının acısını sahiplenme konusunda PKK çizgisi ve daha geniş Kürt siyasi hareketi, özellikle son yirmi yılda daha açık ve cesur bir dil kurdu. Soykırım anmalarına katılım, ortak acı vurgusu, Hrant Dink'e sahip çıkma ve "Ermeni halkından özür" söylemi, Türkiye'deki pek çok siyasi yapının ilerisinde bir yüzleşme pratiğine işaret eder.

Fakat burada dikkat edilmesi gereken kritik bir ayırım var: Soykırımı tanımak ile Ermeni devrimci mirasını kendi tarihsel anlatısının kurucu unsurlarından biri haline getirmek aynı şey değildir. Ermeni tarihi, Kürt hareketinin hafızasında çoğu zaman "mağduriyet" boyutuyla güçlü bir yer tutar; fakat "özne" boyutu, yani Ermenilerin kendi adalet arayışları, kendi devrimci gelenekleri, kendi örgütleri, kendi fedailer ve kendi silahlı mücadeleleri aynı ölçüde görünür değildir. Paramaz, Papken Suni, Armen Garo, Hınçak ve Taşnak fedai geleneği, Kürt hareketinin kurucu hafızasında Mahir Çayan ve 1970'ler Türkiye devrimci

hareketi kadar merkezi bir yer tutmaz.

Bu noktada şu soru kaçınılmaz hale gelir: PKK, Mahir Çayan çizgisiyle kendi tarihsel sürekliliği arasında bağ kurarken, neden aynı coğrafyanın daha eski Ermeni devrimci hareketleriyle benzer bir süreklilik kurmaz? Bu sorunun cevabını yalnızca bugünün politik tercihlerinde aramak eksik olur. Daha eski, daha karmaşık, daha yaralı bir Kürt-Ermeni hafıza gerilimine bakmak gerekir. Çünkü Ermeni devrimci mirası, Kürt hareketi açısından yalnızca “ortak ezilen halklar” anlatısına kolayca eklenebilecek bir miras değildir. Bu miras aynı zamanda toprak, reform, güvenlik, yerel fail, gasp edilmiş mülk ve Batı Ermenistan hafızası gibi bugün de rahatsız edici soruları beraberinde getirir.

Hovsep Hayreni'nin Kürt tarih yazımındaki inkârcı eğilimler üzerine yazdıkları bu açıdan önemli bir kapı açar. Hayreni, “Kürdistan Ermenileştirilecekti” söyleminin yalnızca tarihsel bir korkuyu değil, aynı zamanda Ermenilerin bu coğrafyadaki tarihsel varlığını görünmezleştiren bir hafıza siyasetini de taşıdığını gösterir. Bugün “Kuzey Kürdistan” olarak adlandırılan coğrafyanın, soykırım öncesinde aynı zamanda Batı Ermenistan hafızası taşıdığını kabul etmek, Kürt siyasi hafızası açısından kolay bir adım değildir. Çünkü bu kabul, yalnızca geçmişteki Ermeni varlığını tanımayı değil; yerinden edilme, mülksüzleştirme, gasp ve yerel failer meselesini de gündeme getirir.

Bu hafıza gerilimi, yalnızca 1915'le de sınırlı değildir. 1894-1896 Hamidiye katliamları sırasında bazı Kürt aşiretlerinin ve yerel güçlerin Abdülhamid rejiminin Ermeni karşıtı şiddetinde rol alması, iki halk arasındaki güveni derinden sarsmıştı. Buna rağmen Kürt-Ermeni ilişkileri hiçbir zaman yalnızca düşmanlık üzerinden kurulmadı. Zaman zaman karşılıklı temas, ortak özerklik ihtimali, anti-istibdatçı dayanışma ve birleşik cephe arayışları da gündeme geldi; fakat bunlar çoğu kez kırılğan ve kısa ömürlü kaldı. 1914 Bitlis/Molla Selim ayaklanması sırasında Taşnakların tutumu üzerine yürütülen tartışma, bu karmaşık zeminin daha sınırlı ama öğretici örneklerinden biridir. Hayreni'nin Garo Sasuni üzerinden aktardığı anlatıma göre, Vaspuragan ve Daron bölgesindeki Taşnak liderleriyle Hizan

çevresindeki Kürt dini liderleri arasında ortak bir özerklik, hatta Kürt-Ermeni birlikleriyle doğu vilayetlerini bağımsız ilan etme yönünde radikal fikirler konuşulmuştu. Bu temaslar somut ve kalıcı bir işbirliğine dönüşemedi; anlaşmanın sızması, Osmanlı'nın hızlı müdahalesi, Taşnakların bocalaması ve Kürt tarafında oluşan "ihamet" algısı, olası bir Kürt-Ermeni ortaklaşmasının ne kadar kırılgan olduğunu gösterdi.

Buna bir de Ermeni devrimci hareketinin zaman içindeki stratejik konumlanması açısından bakmak gerekir. Taşnaksutyun'un özellikle 1908 Jön Türk Devrimi sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile kurduğu diyalog ve stratejik yakınlaşma, Ermeni siyasal tarihi açısından bir umut, pragmatizm ve yanlıgı hikâyesi olarak okunabilir. Abdülhamid istibdadına karşı ortak muhalefet zemini, bir süre için Ermeni devrimcilerle Jön Türkleri aynı tarihsel sahnede buluşturdu. Fakat İTC'nin giderek Türkçü, merkezîyetçi ve otoriter bir çizgiye kayması, hem Ermeni hem Kürt toplumları için yeni hayal kırıklıkları ve baskılar üretti. Taşnakların bir dönem İTC ile dirsek temasında bulunması, Ermeni hareketinin kendi bekası ve reform umutları açısından anlaşılabilir bir pragmatik tercih olabilir; fakat Kürt siyasal hafızası açısından bu yakınlaşmanın bıraktığı tortu da bütünüyle yok sayılamaz.

Bu nedenle PKK'nin Ermeni devrimci mirasıyla kurduğu mesafeyi yalnızca "unutkanlık" diye açıklamak yetersizdir. Burada daha karmaşık bir hafıza düğümü vardır. Kürt hareketi 1915'i tanıyabilir, Hrant Dink'i anabilir, halkların kardeşliği dilini kurabilir; fakat Ermeni devrimci hareketinin bağımsız politik öznesini, kendi örgütlerini, kendi toprak ve adalet taleplerini merkeze almak çok daha zor bir adımdır. Çünkü bu miras, yalnızca Osmanlı ve İttihatçı devlet şiddetini değil, aynı zamanda yerel Kürt ve Müslüman aktörlerin rolünü, Hamidiye Alayları'nı, gasp edilen Ermeni mülklerini ve bugün Kürt siyasal coğrafyası olarak düşünülen yerlerin Ermeni tarihsel hafızasını da gündeme getirir.

Tüm bu tarihsel nedenler, Kürt hareketinin bugünkü sessizliğini daha anlaşılır kılar; fakat tam anlamıyla meşrulaştırmaya yetmez. Çünkü bu toprakların sol ve devrimci hareketleri için Ermeni devrimci mirasıyla yüzleşmek, yalnızca geçmişteki yaraları tanımak değil, aynı

zamanda enternasyonalist bir siyasi hattın sınavıdır. Kürt hareketi, Ermeni Soykırımı konusunda Türkiye solunun birçok damarından daha açık ve cesur bir yüzleşme dili kurmuştur; fakat Ermeni devrimci mirasını kendi tarihsel anlatısının merkezine yerleştirdiğini söylemek zordur. Öcalan'ın Mahir Çayan çizgisiyle kurduğu süreklilik, Paramaz, Papken Suni ya da Armen Garo ile aynı biçimde kurulmaz. Bu da bize şunu gösterir: Tanıma ile sahiplenme, yüzleşme ile tarihsel süreklilik kurma arasında hâlâ önemli bir mesafe vardır.

Bank Ottoman şarkısı bu mesafeyi görünür kıldığı için de önemlidir. Şarkı, yalnızca Ermeni devrimcilerin Osmanlı Bankası eylemini değil, bugünün politik hareketlerinin hangi geçmişleri kendi hafızalarına dahil ettiğini, hangilerini saygıyla anmakla yetindiğini, hangilerini ise sessizce kenarda bıraktığını da düşündürür. Ermenice ve Yunanca söylenen bu ağıt, bir yandan kendi tarihsel acısını taşırken, diğer yandan bu topraklardaki tüm devrimci hareketlere sessizce şu soruyu fısıldar: Sizin hafızanızın sınırları nerede başlıyor, nerede bitiyor?

7. Sahipsiz Bir Ağdın Bugünkü Anlamı

Bu yazı, bir şarkının peşinde başladı. Bir melodinin kulağıma takılmasıyla, iki dil arasında gidip gelmemle, "bu şarkı ne anlatıyor?" sorusunu sorup cevabını tarihin karanlık sayfalarında, devrimci manifestolarda, unutulmuş fedailerin hikâyelerinde ve bugünün siyasi sessizliklerinde aramamla ilerledi. Şimdi, yazının sonunda, aynı melodiyi yeniden duyuyorum. Ama artık o yalnızca güzel ya da hüznü bir ezgi değil. İçinde 1896 İstanbul'unu, Galata'daki Osmanlı Bankası'nı, Papken Suni'nin ölümünü, Avrupa'nın ikiyüzlü diplomasisini, eylemciler gittikten sonra sokaklarda katledilen binlerce sivil Ermeni'nin sesini, Türkiye solunun kendi hafızasına koyduğu sınırları ve Kürt hareketinin Ermeni devrimci mirası karşısındaki sessizliğini taşıyor.

“Bank Ottoman”la karşılaşmam, benim için yalnızca eski bir Ermeni devrimci şarkısını keşfetmek olmadı. Bu şarkı, bir Türkiye vatandaşı olarak içimde daha ağır ve daha huzursuz bir yere dokundu. Çünkü bu topraklarda büyüyen herkes gibi ben de tarihin yalnızca anlatılan tarafıyla değil, susturulan, eksiltelen, başkasının acısı sayılarak uzağa itilen tarafıyla da çevriliydim. Bazı isimlerin hiç duyulmaması, bazı eylemlerin yalnızca “komitacılık” kelimesinin gölgesinde bırakılması, bazı acıların ise yalnızca mağduriyet olarak anılıp onları yaratan öznenin, direnişin ve politik arayışın görülmemesi tesadüf değildi. “Bank Ottoman”ı dinledikçe, yalnızca 1896’da Galata’daki bir bankanın içinde yaşananları değil, bugüne kadar eksik kalmış bir yüzleşmenin sesini de duydum.

Bu yüzden “Bank Ottoman”, benim için artık yalnızca Ermeni hafızasına ait bir şarkı değil. Aynı melodi Yunanca da söylenebiliyor; Vasilis Papakonstantinou’nun sesinde Pontus’un, Anadolu Rumlarının, mübadelenin ve sürgünün acısıyla buluşuyor. Ermenice bir ağıt, komşu bir halkın dilinde yeniden yankılanırken, hafızanın tek bir halka ait kapalı bir mülk olmadığını hatırlatıyor. Bu topraklarda yaşanan büyük felaketler, yalnızca mağdurların torunlarına değil, failerin, seyircilerin, sessiz kalanların ve sonradan gelenlerin torunlarına da mirastır. “Bank Ottoman”ı dinlemek, bu mirasın bir parçası olmayı kabul etmek demektir.

O yüzden bu şarkı artık benim için yalnızca dinlediğim bir ezgi değil. Kulağıma takılan bir melodiden, içimde kalan bir soruya dönüştü. Bu topraklarda adalet aramak, yalnızca ölüleri anmakla değil, onların uğruna mücadele ettiği hakikati de tanımakla mümkün. Ermenileri yalnızca kurban olarak hatırlayıp, özne olarak, devrimci olarak, adalet arayan insanlar olarak görmediğimiz sürece yüzleşme eksik kalacak. “Bank Ottoman” bana tam da bunu hatırlatıyor: Bazı şarkılar geçmişi anlatmaz sadece; bugün hâlâ kimleri duymadığımızı, kimleri hafızanın dışında bıraktığımızı sorar.

KAYNAKÇA

- Akın, Kadir. Ermeni Devrimci Paramaz: Abdülhamid'den İttihat Terakki'ye Ermeni Sosyalistleri ve Soykırım. Dipnot Yayınları, 2021.
- Avagyan, Arsen ve Minassian, Gaidz F. Ermeniler ve İttihat ve Terakki: İşbirliğinden Çatışmaya. Yayına hazırlayan: Rober Koptaş, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2005.
- Bulut, Faik. "Osmanlı'daki Sosyalist Ermenilerin 'Saklı Tarihi'." Independent Türkçe, 17 Ekim 2021.
- Clay, Christopher. *Gold for the Sultan: Western Bankers and Ottoman Finance, 1856-1881*. London: I.B. Tauris, 2001.
- Civilnet.am. "Օսմանյան բանկի գրավումը. 14 օգոստոս, 1896." 14 Ağustos 2017.
- Doğan, Şahin. "Rus Arşiv Belgeleri Işığında 1896 Osmanlı Bankası Baskını." Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2020.
- Eldem, Edhem. Osmanlı Bankası Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Hayreni, Hovsep. "1915 ve Öncesi: Kürt Tarih Yazımında İnkarcı Eğilimler Üzerine - 4. Bölüm." HyeTert, 12 Kasım 2013.
- Hakobyan, Tatul. "ՀՅԴ-ի կողմից Օսմանյան բանկի գրավումը. 14 օգոստոս, 1896." Aniarc.am, 14 Ağustos 2025.
- Öcalan, Abdullah. "Öcalan'dan Ermenilere Mektup." Bianet, 30 Ocak 2014.
- Savran, Sungur. "Bir Sınıf Mücadelesi Olarak Ermeni Soykırımı." Devrimci Marksizm, no. 23, 2015.
- Վարանդեան, Մ. (Varandyan, M.). "Օսմանյան բանկի գրավումը. ինչպես է եղել (օգոստոս 14, 1896թ.)." Aniarc.am, 14 Ağustos 2025.

YAZAR HAKKINDA

Nurnisa Erismiş, Kars doğumlu, anne tarafından kökleri Erivan'a uzanan bir araştırmacı ve yazardır. Sosyoloji eğitimi aldı. Babaannesinin yaşam öyküsünden ilhamla feminizm ve insan

hakları alanına yöneldi. Kadın platformlarında, insan hakları, eşitlik, ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı yürütülen çalışmalarda yer aldı. Özellikle Ermeni Soykırımını olmak üzere, Türkiye ve Ermeni diasporasında hafıza, adalet ve yüzleşme meseleleri üzerine yoğunlaştı. Yazıları [Keghart'ta](#) yayımlanmaktadır.

Resim: 1914 Erzurum Kongresi'nde Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnaktsutyun) Delegeleri